

İLKOKUL 4.SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ EĞİTİM MATERYALLERİ PORTALI'NA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hakan DEDEOĞLU¹, Ömer ERBASAN²

1 Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, dede@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2436-7010.

2 Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, omererbasan20@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7852-2747.

Geliş Tarihi: 10.01.2021 Kabul Tarihi: 20.03.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.857720

Öz: Nitel araştırma kapsamında yapılan bu çalışmada MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Portalı'nda yer alan materyaller doküman inceleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Portalı'nda yer alan 4. sınıf düzeyindeki etkileşimli kitaplar ve etkinlikler incelemeye dâhil edilmiştir. İnceleme amacıyla materyaller, ünite kazanımlarının düzeyleri, seçilen görsellerin etkililiği, bilgi ve kavram kutucuklarının etkililiği, çocukların düzeyine uygunluğu, değerlendirme soruları ve içeriğin geçerliği, sunulan bilgi ve etkinliklerin program yapısına uygunluğu açılarından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bulgular ünite ve konular özelinde birçok değerlendirme kriteri alanında eksiklikleri ortaya koymaktadır. Bununla birlikte uygulamada ihtiyaç duyulan etkinlik örnekleri, sunu ve kaynak hizmetinin böyle bir portal aracılığı ile sunulmuş olmasının öneme vurgu yapılmıştır. Değerlendirme sonuçları alanyazın kullanılarak sonuç ve tartışma altında sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: din eğitimi, eğitim materyalleri, etkileşimli kitaplar, etkinlik

AN EVALUATION ON THE EDUCATIONAL MATERIALS PORTAL OF PRIMARY SCHOOL 4TH GRADE RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE COURSE

Abstract:

In this study conducted within the scope of qualitative research, the materials on the Teaching Portal of the Ministry of National Education Directorate of Religious Education related to Religious Culture and Morals course were analyzed using the document analysis method. Interactive books and activities at 4th grade level in Religious Culture and Moral Education Portal were included in the study. For the purpose of analysis, the materials were evaluated in terms of the level of the unit outcomes, the effectiveness of the selected visuals, the effectiveness of the information and concept boxes, the suitability of the children's level, the evaluation questions and the validity of the content, compliance of the information and activities offered with the program structure. The findings reveal shortcomings in many evaluation criteria areas specific to units and subjects. In addition, the importance of providing the activity examples, presentation and resource services needed in practice through such a portal was emphasized. Evaluation results are presented under results and discussion using the literature.

Keywords: religious education, educational materials, interactive books, activity

1. Giriş

Ülkemizde din kültürü ve ahlak bilgisi (DKAB) dersi 1982 Anayasası'nın 24. Maddesi: "...din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır..." maddesi uyarınca ilkokul dördüncü sınıftan orta öğretimin son sınıfına kadar programın bir parçası olarak yer almakta ve uygulanmaktadır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu ders olarak okutulmasının diğer bir dayanağı 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesidir. Bu maddede: "Türk Millî Eğitiminde lâiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır." ibaresi yer almaktadır.

1982'den günümüze kadar geçen süreçte bütün ilköğretim ve ortaöğretim okullarında uygulanmaya başlanan DKAB öğretim programları bazı değişikliklerle ve yeni

düzenlemelerle kesintisiz bir şekilde sürdürülmüştür. Günümüzde okullarımızda uygulanan program Talim Terbiye Kurulunun 19.01.2018 tarih ve 2 sayılı kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere daha önce kabul edilen programlar üzerine yapılan güncellemeleri içermektedir (MEB, 2018). Program üniteler, konular, kazanımlar, açıklamalar ve anahtar kavramlar üzerine yapılandırılmıştır (MEB, 2018). DKAB 2010 Programı'nda 4. sınıftan 8. sınıfın sonuna kadar "İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür" olmak üzere 6 öğrenme alanında verilecek olan bilgiler (MEB, 2010), yeni programda yerini her sınıf düzeyinde beş üniteye bırakmış ve ünite kazanımlarında ciddi oranda ekleme, çıkarma, sadeleştirme ve yer değiştirmeler yapılmıştır (MEB, 2018). 2010 ve 2018 DKAB programlarını ünite ve kazanımları üzerinden değerlendiren Tetik (2018), 2018 DKAB Programı'nı genel itibariyle başarılı bir çalışmanın sonucu olarak ifade etmekte ve 4. sınıf düzeyinde bazı eksikliklere vurgu yapmaktadır. Tetik (2018) yeni programda öğrenciyi daha aktif kılan yapılandırmacı yaklaşımın temele alındığını ancak bazı ünite ve kazanımların özellikle çocukların bilişsel açıdan gelişmişlik düzeylerine uygun olmadığını (örneğin, Güzel Ahlak ünitesi "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder" (MEB, 2018:18) kazanımı ve Hz. Muhammed'i Tanıyalım ünitesi "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu çevrenin sosyal ve dinî özelliklerine yer verilir" (MEB, 2018:18) kazanım açıklaması) ve bazı ünitelerde ise öğrencinin konuyu öğrenebilmesi için gerekli olan ön öğrenmelere yer verilmediğini (örneğin, yeni programda 6. sınıf "Namaz" ünitesinde namazdan bahsedilmiş fakat 6. sınıftan önceki hiçbir kazanımda namazın temel şartı olan abdestten bahsedilmemiştir) ifade etmektedir.

Önceki programlar ile karşılaştırıldığında yeni programda kazanım sayısının azaldığı ve buna karşılık ders saatlerinin arttığı görülmektedir. Bu durum Tetik'in (2018) belirttiği gibi "etkinlik ve materyal açısından tam donanıma sahip olmayan öğrenci ve öğretmenler açısından dersin boş geçmesine ve verimliliğin azalmasına sebebiyet verebilir" (s. 84), ve bu sorunun aşılması "Öğretim programı... gerek araç-gereç gerekse yöntem ve uygulama yönünden bir takım yenilikler getirdiğini iddia ediyor... öğretmenlere yönelik düzenlenecek hizmet-içi eğitim faaliyetlerinde programın tanıtılması ve öğretmenlerin, programın istediği hedefleri gerçekleştirebilecek düzeye getirilmesiyle mümkün olacaktır" (s. 84). Benzer bir yaklaşımla öğrencilerin DKAB dersine yönelik deneyimlerini "fenomonolojik" bir yöntemle ortaya koymaya çalışan Taşkıran Kala (2019) Eğitim Bilişim Ağı'nın (EBA) DKAB dersi için diğer derslere nazaran zayıf kaldığını, yüklenen materyallerin bir bölümünün öğrencilerin ilgisini çekmediğini ve akademik çalışmalar ile DKAB dersinin Eğitim Bilişim Ağı'ndaki sürecinin gözden geçirilmesi gerektiğini öneri olarak sunmaktadır.

1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı

2018 yılında güncellenmiş olarak yeniden düzenlenen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın geliştirilmesinde yapılandırmacı öğrenme modelini destekleyen çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme

gibi yaklaşımların dikkate alındığı; programda din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılmasının hedeflendiği belirtilmektedir (MEB, 2018:8). Bu yaklaşımın sonucu olarak öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve bazı temel becerileri (araştırma ve sorgulama, problem çözme, iletişim kurma vb.) geliştirmelerinin amaçlandığı belirtilmiş; bu amaç doğrultusunda programın İslam dini ve diğer dinleri betimleyici yaklaşımla öğretime konu ettiği, İslam dininin, Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alındığı vurgulanmıştır (MEB, 2018:8).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda ilkokul 4. Sınıf düzeyinde yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süreler ve konu başlıklarına Tablo 1'de yer verilmiştir (MEB, 2018:12).

Tablo 1. Üniteler, Kazanım Sayıları ve Ders Saati Süreleri

Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Günlük Hayattaki Dinî İfadeler	4	16
2	İslam'ı Tanıyalım	4	16
3	Güzel Ahlak	3	12
4	Hz. Muhammed'i Tanıyalım	6	16
5	Din ve Temizlik	2	12
Toplam		19	72

Alanyazın taraması DKAB dersinin işlenmesinde aktif öğrenme yöntemlerinin kullanılabilirliğini gösteren çok sayıda araştırmayı ortaya koymaktadır. Çınar (2012) din öğretiminde öğrencilere sadece teorik bilgiler sunulduğunda ve dersler öğrencileri aktif kılacak etkinliklerle desteklenmediğinde, öğrenenin öğrenme sürecinin merkezinde olmadığı ve kendi öğrenmesinin sorumluluğunu almadığı için ezberci, teorik, sıkıcı, kavranamayan, uygulanabilirliği olmayan bir öğretime dönüşeceğini belirtmektedir. Benzer bir çalışmada Demirbaş (2013) aktif öğrenmede kullanılacak yöntem ve tekniklerden sekiz farklı yöntemi (drama, balık kılıcı, fotoğraflar konuşuyor, 5N 1K, tombala, bulmaca, kavram haritası, tablo yorumlama) 4.sınıf DKAB dersi ünitelerine uyguladığı bu çalışma sonucunda, öğrencilerin iletişim ve kendini ifade etme yeteneklerinin geliştiğini ve içine kapanık öğrencilerin derse katılımının arttığını, hedeflenen kazanımların davranışa dönüşme sürecinin hızlandığını ve öğrencilerin derse olan motivasyonlarını ve merak duygularını arttırdığını gözlemlemiştir. Benzer bir

çalışmada Bayram (2009) teknolojik özelliklerin ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde nasıl kullanılabilceğini ve bilhassa sesli ve görüntülü çoklu ortam (multimedya) teknolojisinin derslerde nasıl kullanılabilceğini ele aldığı çalışmasında, multimedya öğelerinin daha fazla duyu organına hitap ederek öğrencilerin motivasyonlarını arttırma, derse ilgiyi çekme ve onları derinden etkileme ve özellikle ahlaki gelişim açısından öğrencilerin ahlaki prensipleri canlı olarak algılamalarını ve özümsemelerini sağlamada çok büyük yardımı olduğunu vurgulamaktadır. Teknoloji ve aktif öğrenme yöntem ve tekniklerinin kullanımına ilişkin programın yapısal uygunluğunun ortaya konmasına karşın uygulamada bazı sorunların yaşandığı görülmektedir.

Teknolojideki gelişmelere paralel olarak uzaktan eğitim, web teknolojilerinin gelişimi yeni bir boyut ve işlerlik kazanarak eğitim uygulamalarına yansımıştır. E-öğrenme kaynaklarının yaygınlaşmasıyla birlikte mobil ve bilgi teknolojileri de eğitim uygulamalarının içerisine dahil olmuş ve birçok ülkede teknoloji ve öğretimin entegrasyonunun sağlanabilmesi adına projeler ve uygulamalar hayata geçirilmiştir (Doğan, Çınar ve Seferoğlu, 2016). Eğitim ortamlarında yer alan paydaşların kullanımına sunulan bu teknolojilerin verimli bir şekilde kullanılabilmesi, özgün ve hedefe yönelik eğitsel e-içeriğin sağlanması ve yönetilmesi ile mümkün olabilir. Bu doğrultuda MEB'e bağlı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından öğretmen ve öğrencilerin kullanımına sunulan çevrimiçi eğitim platformu olan Eğitim Bilişim Ağı'nın (EBA) kullanımının hâlen istenen düzeyde olmadığını (Güvendi, 2014; Alabay, 2015; Tutar, 2015; Arslan, 2016; Kurtdede Fidan, Erbasan ve Kolsuz, 2016); özellikle branşlar özelinde içeriklerin yetersiz kaldığını (Altın ve Kalelioğlu, 2015; Arslan, 2016) vurgulayan çalışmalar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Farklı illerde görev yapan 20 DKAB öğretmeni ile görüşmeler yaparak onların EBA'ya ilişkin görüşlerini belirlemeyi hedefleyen Becit İşçitürk ve Turan (2018) EBA kullanma durumları, EBA kullanımına ilişkin bilgi sahibi olma, EBA kullanım amaçları, EBA bileşenleri kullanma durumları ve EBA içeriğinin yeterliliği olmak üzere katılımcı görüşlerini 5 ana tema altında değerlendirmişlerdir. Değerlendirme sonucunda Becit İşçitürk ve Turan (2018) EBA kullanımına yönelik uygulamalı eğitimler verilmesi, din kültürü ve ahlak bilgisi dersine yönelik EBA içeriğini zenginleştirmeye yönelik uygulamalar yapılması, DKAB öğretmenlerine gerek içerik geliştirme gerekse EBA kullanımına yönelik eğitimler verilmesi gibi öneriler getirmektedir.

1.2. Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, "Eğitim Materyalleri Portalı"

Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, "Eğitim Materyalleri Portalı" altında farklı sınıf ve ilişkili dersler altında sunu, etkileşimli kitap, etkinlik, telafi eğitimi, ders kitapları, etkinlik kitapları gibi içerikleri kullanıcıların hizmetine sunmuştur. Portalda yer alan materyallerin, özellikle etkinlik örneklerinin zaman içerisinde sayısal olarak artırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Çalışmaya konu olan iki alt başlık ile ilgili bilgiler aşağıda verilmektedir.

Etkileşimli kitaplar: Ders kitapları zaman ve yer sınırlaması olmaksızın öğretmenlerin ve öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecinde kullandıkları temel kaynaklardan biridir. Öğretmenlerin öğretim programlarından ziyade ders kitabı ve öğretmen kılavuz kitabını daha çok dikkate alarak derslerini işledikleri gerçeği dikkate alındığında bu materyallerin hazırlanmasında içerik, dil, öğrenci düzeyi, çekicilik, görsel tasarım, öğretimde kullanım kolaylığı gibi değişik açılardan özen gösterilmesi önemli bir husustur (Mücahit, 2020). Basılı ders kitaplarının yerini almaya devam eden e-kitap ve etkileşimli kitap olarak adlandırılan elektronik kitaplar ülkemiz okullarında da temel ders materyalleri arasında yerini almaya başlamıştır. E-kitap ve etkileşimli kitapların kolay güncellenebilmesi, çevre dostu yapısı, baskı maliyetinin olmaması ve yayın sürecinin kısıllığı, içerdiği çoklu ortam öğeleri ile etkileşimli ortamlar sunması, engeli olanlar için uyarlamalara izin vermesi, farklı cihazlarda (diz üstü bilgisayar, masaüstü bilgisayar, e-kitap okuyucu, tablet vb.) ve ortamlarda rahatlıkla kullanılabilmesi nedeniyle bazı dezavantajlarına rağmen tüm eğitim kademelerinde kullanım sıklığı artmaktadır. Özbek ve Ergül (2018) ilkokul 4. sınıf düzeyinde ki kitaplarda çoğunlukla bilgi verici metinler yer aldığını vurgulamaktadır. Bu durum 4.sınıf çocuklarının okuma eğilim ve özellikleri dikkate alındığında pek çok çalışmada ifade edildiği üzere öğrencilerin bilgi verici metinleri anlamakta daha çok zorlandığı ve bilgi verici metinlerin okunabilirliklerinin öyküleyici metinlere göre daha düşük olduğu sonuçlarıyla çelişkili bir kitap yapısını ortaya koymaktadır (Baş ve İnan-Yıldız, 2015; Mert, 2013; Saenz ve Fuchs, 2002). Dördüncü sınıf düzeyindeki "Eğitim Materyalleri Portalı"nda yer alan etkileşimli kitap ve etkinliklerine ait değerlendirmeler bulgular kısmında ünite bazlı sunulmuştur.

Etkinlikler: Eğitim Terimleri Sözlüğü'nde "Çocukların, kendi amaç ve gereksinmelerine uygun geldiği için isteyerek katıldıkları herhangi bir öğrenme durumu." olarak açıklanan etkinlik kavramı öğrenme sürecini destekleyen ek çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Alıştırma ve etkinlik bu süreçte karıştırılan başlıca iki kavramdır. Bu konudaki ayırım için Güneş (2017a) amacı tekrar olan alıştırmaların davranışçı yaklaşımda konuları iyi öğretmek; amacı keşfetmek olan etkinliklerin ise yapılandırıcı yaklaşımda aktif öğrenme aracı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Etkinlikler dört temel boyut (keşfetme, deneme, yaratıcılık ve öğrenme) ve birbirini takip eden uygulama aşamalarından (hazırlık, süreç, amaca ulaşma, değerlendirme ve gözden geçirme) oluşmaktadır (Güneş, 2014). Cuq ve Gruca'nın (2005) eğitim alanında kullanılan etkinlikleri işlevine, eğitsel yönüne, içeriğine, yapısına ve değerlendirme sürecine göre sınıflandırdığı görülmektedir (aktaran Güneş, 2017a). Bu sınıflamada kullanılan dilin işlevine göre "alma (dinleme-okuma) veya üretme (konuşma-yazma) etkinlikleri", eğitsel işlevine göre "keşfetme ve genişletme", yapısına göre "biçimsel ve tekrarlama", değerlendirme sürecine göre "sonuç ve öz değerlendirme etkinlikleri" alt başlıklarını görmekteyiz. Etkinlikler eğitsel işlevleri açısından değerlendirildiğinde eğitim öğretim ortamlarındaki çok boyutlu katkıları ortaya çıkmaktadır. Deschênes vd. (1992); Dessaint, (1995) ve Landry'e, (1986) göre öğrenilenler üzerindeki zenginleştirme, iliş-

kilendirme, işleme, yönetme, değerlendirme bu katkıların başında sayılabilir (Aktaran Güneş, 2017a).

Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün Eğitim Materyalleri Portalı ile etkileşimli kitapları ve etkinlikleri öğrenci ve öğretmenlerin kullanımına sunması oldukça olumlu bir gelişmeyken bu kitaplarının ve etkinliklerin değerlendirilmesi ve eksiklerinin tespit edilerek giderilmesi daha nitelikli hâle gelmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu bilgiler ışığında çalışmamızda, Eğitim Materyalleri Portalı'nda yer alan 4. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersi etkileşimli kitap ve etkinliklerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Eğitim Materyalleri Portalı'nda yer alan 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Etkileşimli Ders Kitabı, etkileşimli e-kitap değerlendirme kriterlerine (kitabın ünite kazanımlarını karşılama düzeyi, seçilen görsellerin etkililiği, bilgi ve kavram kutucuklarının etkililiği, kavramların sunumu, kitabın çocukların düzeyine uygunluğu, arayüz kullanım özellikleri, değerlendirme sorularının etkililiği ve içeriğin geçerliliği) uygun mudur?
2. Eğitim Materyalleri Portalı'nda yer alan 4. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ünitelerine yönelik etkinliklerin özellikleri (ünitelere göre dağılımı, türleri, bilişsel düzeyleri, öğrenci düzeyine uygunluğu) nelerdir?

DKAB Öğretim Programı'nda ölçme ve değerlendirme yaklaşımı, ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesini ve bu noktada özgünlük ve yaratıcılığın öğretmenlerden beklenildiğini ortaya koymaktadır (MEB, 2018:5). Hem ölçme değerlendirme aracı hem de öğrenme-öğretme sürecinin bir parçası olarak ele alınabilecek olan 4.sınıf düzeyindeki "Eğitim Materyalleri Portalı"nda yer alan etkinliklere ait değerlendirmeler bulgular kısmında ünite bazlı olarak sunulmuştur.

2. Yöntem

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün sayfasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Portalı'nda yer alan 4. Sınıflar için hazırlanmış etkileşimli kitap ve etkinlikler değerlendirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2018) tarafından "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (s.189) olarak ifade edilen doküman analizi, çalışmanın amacına uygun olarak kaynaklara ulaşım ve verilerin değerlendirilmesini kapsamaktadır.

Veriler, web üzerinden MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün sayfasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Portalı'nda, (<http://dogm.eba.gov.tr/panel/Default.aspx>) yer alan içeriklerin indirilmesiyle elde edilmiştir. Portalda, ders materyallerinin zaman içerisinde yeni etkinlik örnekleriyle zenginleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle veri analizlerinin yapıldığı Eylül 2020 tarihi ile portalda yer alan

güncel etkinlik sayıları arasında farklılıklar oluşmaktadır. Örneğin diğer ünitelerin etkinlik sayılarında bir değişiklik görülmezken, Eylül ayında II. Ünite (İslam'ı Tanıyalım) ile ilgili 14 etkinlik sayısının Aralık ayında 26 etkinlik sayısına ulaştığı görülmektedir.

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmış, veriler daha önceden belirlenen temalara göre sistematik ve açık bir biçimde ortaya konularak, açıklama, yorumlama ve neden-sonuç ilişkileri bağlamında birtakım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Verilerin analizinde etkileşimli kitap ve etkinlikler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiş ve temalara göre düzenlenmiştir. İki araştırmacının analizleri daha sonra karşılaştırılarak uyuşma oranında incelemeye devam edilmiştir. Bu kapsamda:

1. Etkileşimli Kitaplar
2. Etkinlikler

başlıkları altında yer alan içerikler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın inandırıcılığı için bulgular kısmında etkileşimli kitap ve etkinlikleri içeren temalara ilişkin örnek ifadeler yer verilmiş; aktarılabilirlik için çalışmanın yöntemi, anlaşılır ve detaylı bir şekilde sunulmuştur. Teyit edilebilirlik özelliği için çalışmanın veri analiz sürecine ilişkin araştırmacıların notları başka araştırmacıların kontrolüne uygun bir şekilde muhafaza edilmektedir. Çalışmada doküman analizi yöntemi ve MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Portalı'ndaki açık kaynaklar kullanıldığından etik kurul ve Millî Eğitim Bakanlığının iznine başvurulmamıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde bulgular, "Etkileşimli Kitap" ve "Etkinlikler" ana başlıkları altında sunulacaktır.

3.1. Etkileşimli Kitap

Bu bölümde etkileşimli kitapla ilgili önce genel bulgular sunulacak, ardından ünite bazlı bulgular verilecektir.

3.1.1. Genel Bulgular

MEB (2018) DKAB Öğretim Programı kitap yazımına ilişkin 17 maddelik bir ilke ve açıklamalar metni içermektedir. Bu metinde yer alan ilke ve açıklamaların ilki "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda "Ünite Açıklamaları" bölümünde konu başlıklarına yer verilmiştir. Konu alt başlıkları, kazanım ve açıklamalarından hareketle yazarlar tarafından oluşturulur" (MEB, 2018:9) şeklindedir. İfadeden anlaşılacağı üzere, kitap yazımına konu, kazanım ve kazanım açıklamaları temel teşkil etmektedir. Kazanımlar açısından değerlendirildiğinde, Din Kültürü

ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde 5 ünite ve 19 kazanım bulunduğu ve bunların 9'u bilgi düzeyi, 7'si kavrama düzeyi, 2'si uygulama düzeyi, 1'i analiz düzeyi olmak üzere daha çok alt düzey bilişsel alan basamaklarında yer aldığı görülmektedir. Kazanımların ilgili düzeylerinin çoğunlukla bilgi ve kavrama düzeylerinde olması öğrencilerin bilgi düzeyinde kendilerinden bir şey katmadan tanımlama, açıklama, ifade etme, hatırlama gibi bilişsel becerilerini; kavrama düzeyinde ise öğrencilerin gerektiğinde kendinden de bir şeyler katarak bilgi düzeyinde öğrenilenlerin anlamlandırılması, özümsemesi, yorumlanması, başka bir yoruma ötelenmesi gibi becerileri ön plana çıkarmaktadır. Ancak programın (MEB, 2018) temel felsefesi ve genel amaçları öğrencilere bilişsel alan taksonomisinin üst düzey becerilerinin kazandırılacağına belirten noktalara işaret etmektedir. İlkokul 4. sınıfın din öğretiminde ilk basamak olması, disiplini oluşturan temel bilgi ve kavramların öğretimini gerektirmesi bu farklılığı açıklar nitelikte olmasına karşın din öğretiminde her düzeyindeki programlarda kazanımların daha çok eleştirel düşünme, sorgulama, analiz, sentez vb. becerilere yönelik bilişsel süreçleri içermesi, öğrenenlerin günümüz ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlayacaktır. Bu tespitler, kazanımlar doğrultusunda ilkokul 4. sınıf için hazırlanan ders kitapları ve etkileşimli kitapların içeriğinin de belli bir düzey üzerine çıkamayacaklarını göstermektedir. Bu anlamda incelediğimiz kitapta da içeriğin ve etkinliklerin kazanımların da sınırlandırılmasıyla üst düzey bilişsel alan basamaklarına çıkmadığı görülmektedir.

Kitabın görselleri incelendiğinde öğrencilerin seviyelerine uygun olarak genellikle canlı ve ilgi çekici resimlerin tercih edildiği, her sayfada konuyla ilgili resimlerin ve çizimlerin kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir (örneğin 45 ve 83. sayfa). Görsellerin öğrencilerin dikkatini çekme, bilgiyi genişletme, açıklık getirme ve canlandırmayı kolaylaştırma gibi pek çok yararı bulunmaktadır. Bu anlamda kitapta görsellere çokça yer verilmesi olumludur. Yine kitabın tümünde benzer bir tasarım dilinin kullanılması kitabın kullanımı kolaylaştırmaktadır. Örneğin tüm ünitelerde metin içerisinde verilen ayetlerin kalın, hadislerin ise italik olarak belirginleştirildiği görülmektedir (örneğin 14. sayfa). Bu durum ayet ve hadislerin kolayca fark edilmesini ve metin içi şekilsel tutarlılığın yakalanmasını sağlamıştır. Ancak incelediğimiz kitabın etkileşimli bir kitap olduğu düşünüldüğünde görsellerinin de basılı bir kitabın görsellerinden farklı özellikler taşıması gerekmektedir. Örneğin kitapta kullanılan durağan Kâbe fotoğrafı yerine Kâbe'nin etrafında yönlendirmeye imkân veren üç boyutlu bir görselin kullanılması daha etkili olacaktır. Yine Mekke ve çevresinin anlatıldığı bölümde etkileşimli bir haritanın kullanılması hem o coğrafyanın daha iyi anlaşılmasını, hem zihinde canlandırmanın kolaylaşmasını hem de ilgi çekici olmasını sağlayacaktır.

Kitabın organizasyon şeması incelendiğinde kitabın içerisinde çok sayıda (ünitemize hazırlanalım, bilgi kutusu, yorumlayalım, okuyalım, not edelim, yazalım, bil bakalım, listeleyelim, biliyor musunuz, bulalım, grup çalışması yapalım, paylaşalım, sıralayalım, konuşalım, dikkat edelim, inceleyelim, boyayalım, tartışalım, oyun oyn-

yalım, tamamlayalım, çizelim, değerlendirelim) kutucuğun yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu kutucuklar öğrencilerin kitapta yazan bilgilerin pasif birer alıcısı olmaktan çıkarıp aktif olmalarını sağlaması bakımından olumludur. Ayrıca kitabı öğrenciler için eğlenceli hâle getirdiği için önemlidir. Ancak bu kutucukların etkililiği incelendiğinde bazı eksiklerinin de olduğu görülmektedir. Ünite başlarında verilen hazırlık çalışmalarının (kitapta “Ünitemize Hazırlanalım” başlığıyla verilmektedir) ön bilgilerin harekete geçirmek ve yeni öğrenmelere merak uyandırmak gibi iki temel işlevinin olması beklenmektedir. İncelenen kitapta hazırlık sorularının ön bilgileri harekete geçirme işlevini yerine getirdiği söylenebilirken merak uyandırmaktan oldukça uzak olduğu görülmektedir. Burada sonucu yarım bırakılmış bir hikâye, ilgi çekici bir haber, tartışmalı bir konuya çözüm arama, eğlenceli bir fıkra gibi dikkat çekici ve merak uyandırıcı öğelere yer verilebilir. Dikkat çeken bir diğer durum da kutulardaki bazı çalışmaların ünitenin sonundaki sorularda ve etkinlikler kısmında tekrar karşımıza çıkmasıdır (örneğin 26. sayfadaki ‘sıralayalım’ çalışması ile ‘olay örgüsü sıralayalım’ etkinliği). Aynı içeriğin tekrarlanması pekiştirmenin gerçekleşebilmesi için önemlidir ancak bunun aynı şekil ve yöntemle yapılması öğrencilerin neredeyse birbirinin aynı sorularla bir kaç kez karşılaşmasına ve ilgisini kaybetmesine neden olacaktır.

Kitabın çocuğun düzeyine uygunluğunun en önemli göstergelerinden biri de o kitabın okunabilir olması ve dilinin yalın ve anlaşılır olmasıdır. Bir metnin okunabilirliği ne kadar yüksekse anlaşılabilirliği da o derece artacaktır. Küçük yaş grubu için kısa cümlelerin okunabilirliği metnin anlaşılabilmesi için oldukça önemlidir. Okunabilirlikle ilgili çalışmalarda (Yılmaz ve Korkmaz, 2017) her yaş grubu için bir cümlede olabilecek en fazla kelime sayısı belirlenmiştir. Buna göre dördüncü sınıf için cümledeki kelime sayısının 11-12 kelimeyi geçmemesi gerektiği belirtilmektedir. Kitap incelendiğinde genellikle bu kurala dikkat edildiği ve cümlelerin kısa tutulduğu görülmektedir. Ancak kitabın bazı bölümlerinde uzun cümlelere de rastlanılmaktadır (58. sayfada 31 kelime, 66. sayfada 29 kelime, 93. sayfada 27 kelime, 109. sayfada 22 kelime). DKAB Öğretim Programı’nda (MEB, 2018:7); “Gerek farklı din ve inançların öğretiminde gerekse İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların öğretiminde olgusal bir yaklaşım benimsenir; bu bağlamda dinler, inançlar ve İslam düşüncesinde yer alan yorumlar, kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri esas alınarak öğretime konu edilir.” denilmektedir. Bu anlamda kitapta konuyla ilgili ayetlere yer verilmiştir. Bu durum öğrencilerin Kur’an’dan daha çok ayetle tanışması ve dinî kaynağından öğrenmesi bakımından olumludur (1. ünite 11, 2. ünite 12, 3. ünite 5, 4. ünite 8 ve 5. ünite 5 ayet yer almaktadır). Ayrıca ayetlerde çocukların anlayabileceği yalın bir mealin tercih edilmesi kitabın bir başka olumlu özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da etkileşim düzeyinin çok sınırlı kalmasıdır. İncelediğimiz kitap, öğrencilere dağıtılan basılı ders kitabının e-kitap hâline getirilmiş hâlidir. Basılı kitapta olmayan bazı etkinlikler (bilgi küpü, hafıza oyunu, kelime sıralama, olay örgüsü sıralama etkinlikleri gibi) e-kitaba eklenerek bu

kitap etkileşimli ders kitabı olarak isimlendirilmiştir. Etkileşimli bir kitabın kullanıcısıyla, dış dünyayla ve diğer kullanıcılarla daha çok etkileşime fırsat vermesi beklenir. Hareketli ve çok boyutlu resimler, üzerinde ilerlemeye imkân veren haritalar, animasyonlar, video ve sesler kitabın etkileşimsel özelliklerini artıracak özelliklerden bazılarıdır. Ancak incelediğimiz kitapta bu özellikler bulunmamaktadır. Özellikle abdestin alınışı gibi tarif gerektiren konularda animasyon veya video kullanımı etkililiği artıracaktır. Yine dua ve surelerin okunuşlarına dair ses dosyalarının olmaması etkileşimli bir kitapta unutulmaması gereken eksiklerdir. Kitap arayüz özellikleri açısından değerlendirildiğinde de bazı sorunlar göze çarpmaktadır. Etkileşimli bir kitabın arayüzünde bulunması gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Öncelikle arayüzün kullanımı kolay olmalıdır. Kullanıcı dostu arayüz olarak da adlandırılan bu özellik öğrencilerin etkileşimli kitabı bir yetişkin desteği olmadan kendi başlarına rahatlıkla kullanabilmesiyle ilgilidir. Navigasyon araçlarının ilgili sayfalara çabuk ulaşmayı sağlaması, yer imi özelliğinin bulunması, arama motorunun bulunması kullanışlılığı artıran özelliklerdir. Kitabın bu özellikleri tam olarak taşıdığı söylenemez. Sayfa tam ekran modundayken yazıların puntosu öğrenci seviyesi için oldukça düşük kalmakta ve okunaklılığı azalmaktadır. Bu sorun için kitapta yakınlaştırma (zoom) özelliği sunulmuş ancak ekran büyütüldüğünde kitap sayfasının bütünlüğü kaybolmakta ve okunaklılık yine azalmaktadır. Bununla birlikte kitapta bir arama motoru da yer almaktadır. Bir diğer kullanışsız durum da etkinlikler bağlantısının ünite sonunda değil kapak sayfasında yer almasıdır. Diğer bir özellik olan kişiselleştirme ve otonomluk arayüzün kullanıcının içeriği düzenlemesine izin vermesidir. İyi bir arayüze sahip etkileşimli kitabın kullanıcının kitap üzerine not eklemesine, önemli yerleri çizmesine, vurgulamasına ve işaretlemesine ve bu değişiklikleri kaydedebilmesine izin vermesi beklenir. İncelediğimiz kitap bu özellikleri kısmen barındırmaktadır. Ancak bu özelliklere arayüz üzerinde sağ tıklayınca çıkan seçeneklerden “annotation” bağlantısı veya arayüz üzerinde “annotation” isimli bir simge ile ulaşılmaktadır. Bu durum arayüzün kullanım kolaylığını azaltmaktadır. Not ekleme, kalem ve çizim gibi bazı ana özelliklerin arayüzün kolayca görünen bir noktada olması kullanışlılığı artıracaktır. Ayrıca bu özelliklerin bazılarının İngilizce bazılarının Türkçe olması arayüzdeki dil tutarlılığını da azaltmaktadır.

3.1.2. Ünitelerin Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

I. Ünite: Günlük hayattaki dinî ifadeler: Kitabın bu ünitesinin kazanımları karşıladığı görülmektedir. Bilgi ve kavram kutucukları öğrencilerin ilgisini çekecek içerikte ve etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte üniteye görsel desteğin yetersiz kaldığı, çok fazla metne ve yoğun bir anlatıma yer verildiği görülmektedir. Hamd ve şükür başlığı altındaki sayfada yer alan görselin işlevsel olmadığı ve yine görsellerdeki tüm kadın karakterlerin başlarının örtülü olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum “Sadece başları örtülü kişiler mi şükredebilir?” gibi bazı yanlış düşünceleri akla getirebilir. Üniteye bazı kavramların anlamlarının çocukların seviyesinin üstünde olduğu

belirlenmiştir. Örneğin Bismillahirrahmanirrahim'e, "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" şeklinde mana verilmiştir. Her ne kadar öğretmenler bu kavramları ders sırasında açıklığa kavuştursa da Rahman ve Rahim kelimeleri ilkokul öğrencileri için soyut kavramlar olup anlamı yeterince açık değildir ve bu türden kavramların anlamlarının da kitaplarda verilmesi daha doğru olacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) Kur'an Yolu tefsirinde Rahman kelimesi "bütün yaratılmışlara sonsuz ve sınırsız lütf, ihsan, rahmet bahşeden", Rahim kelimesi de "çok merhametli, rahmeti bol" şeklinde açıklanmıştır (DİB, 2020). Lütf ve ihsan gibi kelimeler de bu yaş grubundaki öğrencilerin anlamakta zorlanabileceği kelimeler olsa da örneğin Rahman'a "iyiliği sonsuz" ve Rahim'e "ikramı bol" şeklinde anlam verilmesi çocukların ifadeleri kavramalarını kolaylaştıracaktır.

II. Ünite: İslam'ı tanıyalım: Bu ünite içeriğiyle kazanımları karşılamaktadır. Görseller ilgi çekici ve içerikle uyumludur. Bazı görsellerin altında iyi düzenlenmiş açıklamalar yer almaktadır. Ancak zekât bölümündeki bozuk para veren el görseli, zekâtın sadece para vermek şeklinde algılanmasına neden olabilir. Bu ünite de bilgi ve kavram kutucukları etkili bir şekilde düzenlenmiştir. Ünite içerisinde çok fazla kavramın yer alması metin düzeyinde yoğunluğa neden olmaktadır. Ünitenin etkinlikleri incelendiğinde sayfa 50'deki 5. soru dikkat çekmektedir. Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır şeklindeki soruda seçeneklerden biri "Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'e gönderilmiştir" şeklindedir. Bu bilgi doğru olmakla birlikte eksik olarak değerlendirilebilir. Kur'an, Hz. Muhammed'le birlikte tüm insanlığa gönderilmiştir demek daha doğru olacaktır.

Ünitenin İslam İnanç Esasları bölümünde meleklerle iman başlığı altında meleklerle ilgili bazı bilgiler verildikten sonra şu ifadeler yer almaktadır: "Bazı melekler insanların davranışlarını kayıt altına alır. Meleklerin varlığına iman eden insanlar kötü davranışlardan uzak durur..." (s. 33). Bu ifadelerden insanların, meleklerin kendilerini izlediği ve davranışlarını kayıt altına aldığı için kötü davranışlardan uzak durduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir anlatım insanların yalnızca izlendiği için kötülüklerden uzak durduğu gibi bir çağrışıma yol açmaktadır. Oysa insanların kötülüklerden uzak durması için izlendiğini bilmesi gerekmez. Bunun da ötesinde her anımızı gören ve niyetlerimizi en iyi bilen Allah'tır. Bu bölümün, insanlar kötülüklerden izlendiği için değil, öncelikle Allah rızası için uzak dururlar şeklinde bir anlayışla ele alınması daha doğru olacaktır.

Kitapta Allah'a iman şöyle açıklanmıştır: "Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmektir. Allah'a iman etmek inanç esaslarının temelidir. Çünkü diğer inanç esasları da Allah'ın varlığına iman etmeyi gerektirir" (s. 33). Allah'a inanmak, Allah'ın var ve bir olduğuna inanmanın yanında Allah'tan başka ilah olmadığına inanmayı da beraberinde getirir. Peygamberimizin hayatı ve Kur'an'ı Kerim dikkatlice incelendiğinde Allah'ın var olduğunu (varlığını) ispatlayan (anlatmaktan) ayetlerin yanı sıra (Fussilet 53; Şura 29,32; Casiye 6), Allah'tan başka ilah olmadığını vurgulayan ayetler de sıklıkla görülmektedir. Allah'a inanmak sadece O'nun var olduğuna inanmak değil O'nun

emir ve yasaklarına uymak, O'na güvenmek ve ilahlıkta ikinci bir varlığı O'na ortak koşmamaktır. "Onlara: 'Gökleri ve yeri yaratan, Güneş'i ve Ay'ı hizmete sokan kimdir?' diye sorsan kesinlikle 'Allah'tır' derler. Öyleyse nasıl oluyor da (haktan) çevriliyorlar?" (Ankebût, 29/61) ayeti incelendiğinde Mekkeli müşriklerin zihin yapısında Allah'ın, yaratıcı olarak bulunduğu görülür. Müşrikler Allah'ın var ve bir olduğunu biliyorlar, ancak onlar birtakım aracı varlıkları/putları Allah'a ortak koştukları (şirk koştukları) için müşrik sayılmışlardır.

Kitapta kelimeişehadetin anlamı "Ben kabul ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine kabul ederim ki Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir" şeklinde verilmiştir (s. 33). Burada verilen kabul ederim ifadesi kelimenin tam karşılığını vermemektedir. Kabul etmek birinden duyduğumuz şeye dayalı olabileceği gibi, öğrenmeye bağlı olarak da gerçekleşebilir. İnsanlar zorla da bir şeyi kabul edebilirler. Oysa kelimeişehadette geçen kavramın tam karşılığı şahitlik etmektir. Şahitlik kabul etmekten daha öte bir kavramdır. Şahitlik kesin bir bilgiye dayalı olup içerisinde şüphe barındırmaz. İnsanlar yeryüzündeki Allah'ın yarattığı şeyleri (doğayı, çevreyi, hayvanları, bitkileri vb.) ve indirdiği ayetleri (Kur'an-ı Kerim) birlikte okuyarak aralarındaki mükemmel uyumu bizzat görüp Allah'tan başka ilah olmayacağına şahitlik ederler. Bu ve benzeri ayrıntılar başlangıçta önemsiz bir detay gibi görülebilir. Ancak kavramların doğru kullanılması ve öğretilmesi beraberinde gelebilecek pek çok yanlış inancın ve bilginin önüne geçmek için oldukça önemlidir.

Dersin Öğretim Programı'nda "Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar" kazanımının devamında "Kazanım; "Kur'an-ı Kerim, ayet, sure, cüz" kavramları ile sınırlandırılır" açıklaması yer almaktadır (MEB, 2018:17). Kitabın ilgili bölümünde Kur'an'ın neden 23 yılda indiği, 23 yılda inmesinin getirdiği avantajlar, dilinin Arapça olması, kıyamete kadar Allah'ın koruması altında olduğu ve böylece değiştirilmesinin mümkün olmadığı gibi pek çok detay verilmiştir. Devamında Kur'an'ın iç düzeniyle ilgili olarak kazanımda istenilen ayet, sure ve cüz kavramları verildikten sonra durak, cüz gülü, hafız, hatim gibi kazanım açıklamasında yer almayan kavramlara da yer verildiği görülmektedir (s. 46). Bu da zaten çok sayıda kavram içeren bu ünitenin yoğunluğunu daha da artırmaktadır.

III. Ünite: Güzel ahlak: Kitap, ünite kazanımlarını karşılamaktadır. Seçilen görseller içerikle uyumlu ve konuların anlaşılmasını kolaylaştırıcı niteliktedir. Ancak öğrencileri düşündürmeye sevk edecek yapıda değildir. Yazı puntosu, hizalama düzeni, önemli kavramların farklı yazı karakteri ve renkte verilmesi olumlu özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dikkat edilecek bölümlerin farklı semboller ve çerçeveler kullanılarak belirginleştirilmesi olumlu bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (örneğin sayfa 56 ve 57).

Programda "Güzel Ahlak" ünitesinin açıklaması şu şekildedir: "Ünite genelinde konular, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenir.

Ayrıca ayet ve hadisler başta olmak üzere, öğrenci seviyesine uygun atasözü, vecize, beyit, ilahi, nefes gibi edebî metinlerden yararlanılır” (MEB, 2018: 17). Etkileşimli ders kitabı incelendiğinde bu ünite 22 hadis-i şerif ve 5 ayetin sunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte 1 şiire, 1 kıssaya ve 1 örnek olaya da yer verilmiştir. Ancak açıklamalarda belirtilen atasözü, vecize, beyit, ilahi ve nefes gibi edebî metinler bu ünite 27de bulunmamaktadır. Oysa özellikle güzel ahlak gibi kıssaların ve hikâyelerin çok olduğu bir konuda daha fazla edebî türlere yer verilmesi gerekmektedir. Çünkü bilgilendirici metinleri okumak doğası gereği yorucudur.

Bu ünite 27de de kitabın etkileşim özelliklerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Etkileşimli bir kitabın diğer kaynaklarla daha fazla iletişim kurması beklenir. Örneğin güzel ahlakla ilgili konu ele alınırken verilen ayet veya hadis sayısı sınırlı kalmıştır. Konuyla ilgili diğer ayet ve hadisleri görebilmek için interaktif bir Kur'an ve meal programı ile etkileşim kurulması çocukların bilgilerini derinleştirmesi için yararlı olacaktır.

IV. Ünite: Hz. Muhammed'i tanıyalım: Bu ünite 27de görsellerin işlevi, konunun doğası gereği daha da önemlidir. Peygamberimizin seyahatlerinin, hicretin, Mekke ve çevresinin işlendiği bu ünite 27de görsellerin etkili olması o coğrafyanın daha iyi anlaşılması ve o dönemin zihinlerde doğru bir şekilde canlandırılması bakımından oldukça önemlidir. Ünite 27de seçilen görsellerin içerikle ilişkili olduğu söylenebilir. Basılı bir kitapta olsa başarılı olarak değerlendirilebilecek bu görseller için, etkileşimli bir kitapta aynı şeyleri söylemek zor görünmektedir. Peygamberimizin yaşadığı dönem ve çevresinin doğru bir şekilde tasvir edilebilmesi için bu bölümde videolara, kısa filmlere, animasyonlara, interaktif haritalara yer verilmesi önemlidir.

Bu ünite 27de yer alan (MEB, 2018: 19) “Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarındaki davranışlarını kendi hayatı ile ilişkilendirir” kazanımındaki ilişkilendirme boyutuna yönelik bir içeriğe yer verilmediği görülmektedir. Öğretim Programı'nda Hz. Muhammed'i Tanıyalım ünitesi ile ilgili kazanımlara ve bu kazanımların açıklamalarına detaylıca yer verilmiştir. Ünite 27de incelendiğinde kazanım ve açıklamalarda yer almayan Fil Olayı'na ve mevlit kandiline de detaylıca yer verildiği görülmektedir. Bu ünite 27de diğer 4 üniteyle kıyaslandığında kazanımlar ve kavramlar bakımından oldukça yoğundur. Peygamberimizin doğduğu çevre, aile büyükleri, doğumu, çocukluk ve gençlik yılları, Mekke ve Medine yılları ile ilgili pek çok bilginin yer aldığı bu ünite 27de, fazladan kazanım ve açıklamalarda yer almayan kavram ve bilgilerin verilmesi ünitenin içerik yoğunluğunu artırmaktadır.

V. Ünite: Din ve temizlik: Ünite 27de görsellerinin içeriği yansıtma düzeyi, kutucukların etkili kullanılması, içeriğin kazanımları karşılması ve metinlerin çocukların düzeyine uygunluğu ünitenin olumlu özellikleri olarak değerlendirilebilir. Ancak diğer ünitelerde olduğu gibi bu ünite 27de etkileşim özelliklerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin abdestin nasıl alınacağı basılı bir kitaptaki gibi görsellerle anlatılmıştır

(sayfa 106 ve 107). Bunun yerine animasyon veya video kullanımı etkililiği oldukça artıracak basit unsurlardır.

Okuyalım köşesinde sınıf başkanı Ahmet'in temizlik konusunda arkadaşlarına yaptığı konuşmaya yer verilmiştir (sayfa 110 ve 111). Çocuklar kitapta zaten yeterince temizliğin önemini okumuşken ayrı bir bölümde aynı içeriği bir sayfa uzunluğundaki bir metinle tekrar okumak öğrenciler için sıkıcı olacaktır. Böyle bir konuşmayı öğrencilerin hazırlaması ve arkadaşlarıyla paylaşması daha etkili bir yol olarak düşünülebilir.

3.2. Etkinlikler

Portalda yer alan etkinliklerin geniş bir yelpazede yer aldığı görülmektedir. Etkinlik türlerine ilişkin bilgiler (etkinlik adları, etkinlik sayıları, üniteler) Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Etkinlik Adları ve Ünitelere Göre Dağılımı

Etkinlik Adı/ Üniteler	I.Ünite: Günlük Hayattaki Dinî İfadeler	II. Ünite: İslam'ı Tanıyalım	III. Ünite: Güzel Ahlak	IV. Ünite: Hz. Muhammed'i Tanıyalım	V. Ünite: Din ve Temizlik
Bilgi Küpü	2	3	1	1	1
Boşluk Doldurma	1	2	-	2	-
Bulmaca	2	-	1	-	-
Çoktan Seçmeli	10	4	3	6	7
Evet/Hayır	2	-	-	1	-
Hafıza Oyunu	1	1	-	1	-
Kelime Tahmin	1	1	1	-	-
Olay Örgüsü Sıralama	1	2	2	4	1
Tanım-Kelime Eşleştirme	5	-	-	3	2
Ünite Özeti	1	-	-	1	-
Çoklu Seçim	-	1	2	-	-
Dinleme	-	-	1	-	-
Kelime-Kelime Eşleştirme	-	-	-	1	-
Resimli Olay Örgüsü Sıralama	-	-	-	-	2
Toplam	26	14	11	20	13

Tablo 2 incelendiğinde 8 bilgi küpü; 5 boşluk doldurma; 3 bulmaca; 30 çoktan seçmeli; 3 evet/hayır; 3 hafıza oyunu; 3 kelime tahmin; 10 olay örgüsü sıralama; 10 tanım-kelime eşleştirme; 2 ünite özeti; 3 çoklu seçim; 1 dinleme; 1 kelime-kelime eşleştirme ve 2 resimli olay örgüsü sıralama etkinliğinin yer aldığı görülmektedir. Etkinliklerin ünitelere göre dağılımı incelendiğinde Günlük Hayattaki Dinî İfadeler ünitesinde 26; İslam'ı Tanıyalım ünitesinde 14; Güzel Ahlak ünitesinde 11; Hz. Muhammed'i Tanıyalım ünitesinde 20 ve Din ve Temizlik ünitesinde 13 olmak üzere toplam 84 etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Etkinliklerin ağırlıklı olarak bilişsel basamakların alt düzeyinde yer alan bilgi ve kavrama kategorilerinde olduğu görülmektedir. Hem ölçme değerlendirme aracı hem de öğretim sürecinin bir parçası olarak yer alabilecek 4.sınıf düzeyindeki "Eğitim Materyalleri Portalı"nda yer alan etkinliklerin ünite bazlı değerlendirilmesinden aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

I. Ünite: Günlük hayattaki dinî ifadeler: Üniteye yer alan evet-hayır, boşluk doldurma ve olay örgüsü sıralama etkinliklerinin öğrenci düzeyine uygunluğu ve yapısı itibariyle olumlu özelliklere sahip olmasına karşın hafıza oyunu ve kelime tahmin etkinliğinin diğer etkinlik türlerine göre zayıf kaldığı görülmektedir. Hafıza oyununda kavramların eşleştirilmesi beklenilmekte ancak kavramlar şekillerin gölgesinde kaldığı için şekillere bakarak da etkinlik tamamlanabilmektedir. Bu da etkinliğin amacına ulaşmamasına neden olmaktadır. Kelime tahmin etkinliğinde bazı görseller ve örnek durumlar verilerek öğrencilerden o durumda söylenmesi gereken sözlerin yazılması beklenmektedir. Örneğin biri hasta olduğunda ne deriz şeklindeki sorunun birkaç farklı cevabı olabilir. Ancak uygulama tek bir cevabı doğru olarak almaktadır. Bu tür etkinlikler daha iyi yapılandırılmalıdır.

II. Ünite: İslam'ı tanıyalım: Ünite sonunda yer alan çoktan seçmeli soruların etkinlikler bölümünde de yer alması öğrencilerin sıkılıp yapmama ihtimalini artırmaktadır. Kazanım yapısına bağlı olarak etkinliklerin büyük kısmının bilgi düzeyinde kalması genel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkinliklerdeki hafıza oyunu kazanımla ilişkisiz bir yapıya sahiptir. Bu etkinlikte ünite kavramlarını okumadan sadece şekillerine bakarak etkinliği tamamlamak mümkündür. Kelime tahmini etkinliğinde harfleri tek tek tıklayarak yazmak etkinliğin kullanım kolaylığını azaltmaktadır. Olay örgüsü sorularında öğrencilerden duaların, surelerin veya bunların anlamlarının cümle cümle veya kelime kelime sıralaması istenmektedir. Etkinliğin adı ile yapılan iş birbiriyle örtüşmemektedir. Yine etkinliklerde içerik olarak çok tekrara düşülmüş, aynı sorular farklı etkinlik türleri altında defalarca sorulmuştur (örneğin olay örgüsü sıralama ve kelime sıralama etkinliği).

III. Ünite: Güzel ahlak: Üniteye çoklu seçim, bulmaca, dinleme ve olay örgüsü etkinlikleri iyi yapılandırılmış bir şekilde sunulmaktadır. Bununla birlikte etkinlikler kazanımlarla ilişkili olarak üst düzey beceriler gerektirmemektedir. Fatıha suresinin ve anlamının sıralanmasını isteyen etkinliğin "olay örgüsü sıralama" şeklinde yanlış isimlendirildiği görülmektedir. Kelime tahmin etkinliğinde toplam 7 kelimenin tah-

min edilmesi istenmektedir. Ancak birinci kelimeyi tahmin edemeyen öğrenci 2. kelimeye geçememektedir. Öğrenci istenilen kelimeyi tahmin edemediğinde bir ipucu veya soruya dair yardımcı bir açıklama da gelmemektedir. İyi yapılandırılmamış bu tür etkinlikler amacına ulaşmamaktadır.

IV. Ünite: Hz. Muhammed’i tanıyalım: Üniteye yer alan olay örgüsü sıralama ve hafıza oyunu etkinliklerinin daha önceki ünitelerde bahsettiğimiz sorunları barındırdığı görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer durumda tüm ünitelerde benzer etkinlik türlerinin kullanılmasıdır. Etkinlik çeşitlerinin artırılması öğrencilerin etkinliklere olan ilgisini artıracaktır. Ayrıca etkileşimli bir kitabın etkinliklerinin de daha çok etkileşim içerecek şekilde yapılandırılması beklenmektedir. Kitaptaki etkinliklerin daha çok basılı bir kitap etkinliklerine benzediği göze çarpmaktadır.

V. Ünite: Din ve temizlik: Bu bölüme ait etkinliklerde 2 adet resimli olay örgüsü sıralama etkinliği bulunmaktadır. İki etkinlik de “Abdestin alınışıyla ilgili resimleri doğru olarak sıralayınız” açıklamasıyla birlikte öğrencilerden abdest alan çocuk resimlerini sıralamasını istemektedir. İki etkinlik arasında tek fark resimlerin farklılığıdır. Bu durum etkinliklerin hazırlanırken aceleye geldiği izlenimi vermektedir. Oysa etkinlikler de kitaplar kadar üzerinde vakit harcanması ve iyi yapılandırılması gereken unsurlardır.

4. Tartışma ve Sonuç

Basılı kitaplar, kâğıtlara basılı, yazı ve/veya görsellerle desteklenen içeriklerle etkileşimin ve iletişimin okuyucu ile düşük seviyede olduğu materyallerdir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemli bir unsur olduğu günümüz dünyasında bu gelişmelere paralel olarak e-kitap, e-yayıncılık, e-dergi, e-gazete gibi kavramlar da yaşamımızdaki yerini almaya başlamıştır (Önder, 2010). E-kitaplar günümüze kadar farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Uzaktan öğrenme sürecinde kullanılan etkileşimli e-kitaplar; iletişim ve etkileşimi üst düzeyde sağlaması, farklı öğrenen türlerine hitap etmesi, öğrenme sürecinde verimliliği artırması, öğrenme sürecini farklı ortamlar ve çoklu iletişim kanalları ile destekleyerek öğrenene farklı öğrenme seçenekleri sunması noktalarında Ortam Zenginliği Kuramının (Daft ve Lengel, 1984) ilkeleri ile örtüşmektedir.

İncelenen portalda sunulan etkileşimli kitap basılı bir kitap mantığıyla ekrana aktarılmıştır. Kitap etkileşimli kitap olmaktan çok e-kitap özelliklerini taşımaktadır. Öğrenciler klasik bir ders kitabı yapısına alışkın olduğu için bu tasarım yabancı gelmeyecektir. Bununla birlikte kitapta kullanım kolaylığını azaltan ve kullanıcı deneyimini zayıflatan bazı unsurların varlığı dikkatleri çekmektedir. Örneğin kitap aynı anda 2 sayfa görülecek şekilde tasarlanmıştır. Bu durum kitabı büyütmeden tam sayfa olduğu durumda okumayı oldukça güçleştirmektedir. Görüntünün büyüklüğü kullanılacak ekran büyüklüğüyle orantılı olsa da yine de yazılar oldukça küçük görünmekte ve okumayı güçleştirmektedir. Bunun önüne geçebilmek için kitaba yakınlaştırma (odaklanma) özelliği eklenmiştir. Ancak bu özellik kullanıldığında sayfa bütünlüğü

kaybolmakta ve ekrandaki yazıları takip etmek zorlaşmaktadır. Bu da kullanışlılığı olumsuz etkilemektedir. Arayüz geliştirilirken tablet kullanımına da uygun şekilde tasarlanması kullanışlılığı artıracaktır. Ayrıca, etkileşim düzeyi ve buna bağlı olarak içerik etkileşimi ve arayüz boyutunda etkileşimin tasarlanması gerekmektedir. Etkileşimli kitaba yönelik bulgular Tetik (2018) ve Taşkiran Kala'nın (2019) bulguları ile örtüşmektedir.

Kitapta ünitelerde sunulan kavramlarla ilgili kavram yanlışları ya da kavramın doğru bir şekilde sunulmamasından kaynaklı bazı sorunlar bulunmaktadır (İslam'ı Tanıyalım ünitesinde geçen kelime-işahadet kavramı vb.). Hangi alanda olursa olsun verilecek eğitimin niteliğini belirleyen unsurlardan biri de kavramların doğru öğretilmesidir. Çetinel (2019) kavramları doğru öğretmenin önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“İnsanın doğumundan ölümüne uzanan süreçte onun dış dünyayı algılamasına; varlıklar, olaylar ile olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt etmesine, olası zihinsel karmaşalardan korunmasına katkı sunan kavramlar, bu yönleriyle kancalara benzetilirler. Kavramlar aracılığı ile her düşünce, karşılık geldiği anlama uygun tarzda insan zihninde ilgili olduğu kancaya takılarak bir düzene kavuşur. Bu sebeptendir ki, okullarda yürütülmekte olan öğretim süreçlerinin en önemli aşaması, kavram öğretimidir” (s.89).

Karagöz'e (2007) göre de Kur'anî bilgilerin hayata aktarılması kavramların anlaşılması ve özümsemesine bağlıdır. Çünkü “Kur'anî bilgiler” demek, bir anlamda “Kur'anî kavramlar” demektir. Kitapta Kelime-i Şehadet ve Müşriklerin Allah İnancı konusunda verilen bilgilerde kavram kargaşasının olduğu görülmektedir.

Etkinlikler altında yer alan örneklerin bilişsel taksonominin alt basamaklarında yer alan bilgi ve kavrama düzeylerinde kaldığı görülmektedir. Kitapta bilişsel taksonomide yer alan uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarına ilişkin etkinlikler bulunmamaktadır. Öğretim programının geliştirilmesinde; yapılandırmacı öğrenme modelini destekleyen çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi yaklaşımların dikkate alındığı; programda din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılmasının hedeflendiği; bu yaklaşımın sonucu olarak öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve bazı temel becerileri (araştırma ve sorgulama, problem çözme, iletişim kurma vb.) geliştirmelerinin amaçlandığı belirtilmiştir (MEB, 2018:7). Bu açıklama doğrultusunda öğrencilerin vurgulanan becerileri kazanmasını alt bilişsel düzeyde sunulan etkinliklerle sağlamak mümkün görünmemektedir. Etkinlikler genel olarak değerlendirildiğinde, Güneş'in (2017b) çalışmalarındaki bulgularla örtüşen sonuçlara ulaşılmaktadır. Yani kitaptaki etkinliklerin, amacı keşfetmek olan ve yapılandırmacılığı esas alan “etkinlikten” ziya-

de, konuların iyi öğretilmesini hedefleyen ve davranışçılığı esas alan “alıştırma” özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Ayrıca bu noktada Bayram (2009) ve Demirbaş’ın (2013) belirttiği gibi daha çok teknoloji desteği ile çağdaş değerlendirme tekniklerinin yer alacağı bir etkinlik havuzuna olan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

DKAB Öğretim Programı’nın 4. sınıf düzeyinde üniteler bazında kazanım sayıları ve ders saati sürelerine ilişkin dağılımları (Tablo 1) incelendiğinde uygulamada ortaya çıkabilecek bazı sorunlar olduğu görülmektedir. Öğretim programında 4. ünite olan Hz. Muhammed’i Tanıyalım ünitesinde 6 kazanım ve açıklamaları incelendiğinde yoğun bir içerik ve konu çeşitliliği ile karşılaşmaktadır. Bu kadar yoğun içerik ve konu genişliğinin 16 ders saatine sığdırılması pek mümkün görünmemektedir. Bu ünitenin devamında ve son ünite olan Din ve Temizlik ünitesinde 2 kazanıma karşılık 12 ders saatinin önerilmiş olması bu tutarsızlığı ortaya koymaktadır. Öğretim programında (MEB, 2018:12) ders saatleri için “kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre” ifadesi kullanılmasına karşın ders kitaplarının hazırlanmasında ve içeriklerinin oluşturulmasında bu tablo dikkate alınacağı için tablonun yeniden gözden geçirilerek revize edilmesi uygun olacaktır.

Sonuç olarak, incelenen portalda sunulan etkileşimli kitabın basılı bir kitap mantığıyla hazırlandığı ve etkileşimli kitap olmaktan çok e-kitap özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda etkinlikler altında yer alan örneklerin bilişsel taksonominin alt basamaklarında yer aldığı ve üst bilişsel basamaklara ilişkin örneklere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan diğer sonuçlar ise üniteler bazındaki kazanım sayıları ve ders saati sürelerine ilişkin dağılımlardaki tutarsızlıklar ve ünitelerde sunulan kavramlarla ilgili bazı kavram yanlışları olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bunlardan bağımsız olarak MEB’in böyle bir kitap sunmuş olması tüm paydaşlar için oldukça değerli bir katkıdır. Özellikle içinde bulunduğumuz pandemi sürecinde uzaktan eğitim olanaklarının değerlendirilmesinin kritik bir öneme sahip olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Bu süreçte özellikle uygulamada ihtiyaç duyulan etkinlik örnekleri, sunu ve kaynak hizmetinin böyle bir portal aracılığı ile sunulmuş olması oldukça önemlidir.

5. Öneriler

Çalışma sonuçları birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki öneriler getirilebilir;

- Etkinlikler, ölçme araçlarından çağdaş ölçme araçlarının yer aldığı (drama, balık kılıcı, 5N 1K, tombala, kavram haritası, tablo yorumlama, yapılandırılmış grid, kelime ilişkilendirme testi vs.) etkinliklerle zenginleştirilebilir. Etkinliklerin zenginleştirilmesi konusunda sahada çalışan binlerce DKAB öğretmeni ve din eğitimi almış uzmanlardan destek alınabilir. Bu konuda özellikle öğretmenlerden gelecek sahada denenmiş başarılı uygulamalar büyük katkı sunacaktır.

- Bu etkinliklerin MEB Ölçme ve Değerlendirme Birimi tarafından bir süzgeçten geçirilerek ve taksonomik sınıflama göz önünde tutularak düzeyesel farklılıklara göre yer alması sağlanabilir. Bu yaklaşım ile aynı ünite ile ilgili farklı düzeylerde etkinliklerin hazırlanması daha kolay olacaktır.
- Kitabın tanımlanmasında kullanılan etkileşimli kitap kavramı tekrar incelenmelidir. Kitabın etkileşimli kitapların taşınması gereken özellikler kapsamında tekrar düzenlenerek daha etkili şekilde kullanımı sağlanabilir.

Kaynakça

- ALABAY, A. (2015). Ortaöğretim Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin EBA (Eğitimde Bilişim Ağı) Kullanımına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- ALTIN, H. M. ve ALELİOĞLU, F. (2015). Fatih Projesi ile ilgili öğrenci ve öğretmen görüşleri. *Başkent University Journal of Education*, 2(1), 89-105. ISSN 2148-3272.
- ARSLAN, Z. (2016). Eğitim Bilişim Ağı'ndaki Matematik Dersi İçeriğine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Trabzon İli Örneği, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- BAŞ, B, İNAN-YILDIZ, F. (2015). 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin okunabilirlik açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 52-61.
- BAYRAM, N. (2009). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Mültimedya Olanaklarının Kullanımı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- BECİT İŞÇİTÜRK, G. ve TURAN, E. Z. (2018). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin Eğitim Bilişim Ağı'na ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 13(29), 35-45.
- CUQ, J. P. ve GRUCA, İ. (2005). *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Paris: PUG.
- ÇETİNEL, H. (2019). Kavram olgusu; dinî kavramların öğretimi, önemi ve sınırlılıkları üzerine. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(47), 89-114.
- ÇINAR, F. (2012). Etkin öğrenmenin ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde uygulanması. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 171-190.
- DAFT, R. ve LENGEL, R. (1984). *Information richness: a new approach to managerial behavior and organization design*. B. M. Staw & L. L. Cummings (Ed.), *Research in organizational behavior* içinde, vol. 6: 191- 233. Greenwich, CT: JAI Press.
- DEMİRBAŞ, C. (2013). İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ünitelerinin Aktif Öğrenme Yöntemlerine Göre İşleniş, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum.

- DÊSCHENES, A. J., BOURDAGES, L., MÎCHAUD, B. ve LEBEL, C. (1992). Les activités d'apprentissage dans des cours conçus pour l'enseignement à distance. *Journal of Distance Education*, VII(1), 53-81.
- DESSAÎNT, M. P. (1995). Au cœur de l'apprentissage: les objectifs et les activités. *La conception de cours: Guide de planification et de rédaction*, 141-203.
- DİB. (2020). Kur'an Yolu Tefsiri. Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/1-fatiha-suresi>
- DOĞAN, D., ÇINAR, M. ve SEFEROĞLU, S. S. (2016). "One Laptop per Child" projects and FATİH project: A comparative examination. *SDU International Journal of Educational Studies*, 3(1), 1-26.
- GÜNEŞ, F. (2014). *Sınıf yönetimi, yaklaşım ve modeller*. Ankara : Pegem A Yayınları
- GÜNEŞ, F. (2017a). Alıştırmalardan etkinliklere: eğitimdeki gelişmeler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 103-120.
- GÜNEŞ, F. (2017b). Okuma ve anlama etkinliklerinde nitelik sorunu. I. Uluslararası Sınırsız Eğitim ve Araştırma Sempozyumu (USEAS2017) Tam Metin Bildiri Kitabı, SEAD, 24- 26 Nisan 2017 Alanya / Antalya E-ISBN 978-605-82661-1-7.
- GÜVENDİ, G. M. (2014). Millî Eğitim Bakanlığı'nın Öğretmenlere Sunmuş Olduğu Çevrimiçi Eğitim ve Paylaşım Sitelerinin Öğretmenlerce Kullanım Sıklığının Belirlenmesi: Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Örneği, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- KARAGÖZ, İ. (2007). Kur'an'ın anlaşılmasında kavramların önemi ve Kur'an'ın temel kavramları. *Diyanet İlmî Dergi*, 43(2).
- KURTDEDE FİDAN, N., ERBASAN, Ö. ve KOLSUZ, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin Eğitim Bilişim Ağı'ndan (EBA) yararlanmaya ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 626-637.
- LANDRY, F. (1986). *Revue de littérature sur le rôle des activités d'apprentissage dans l'enseignement à distance*. Sainte-Foy, QC : Télé-Université.
- MEB (2018). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı. Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MERT, E. (2013). Türkiye'de kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlikleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(3), 87-98.
- MÜCAHİT, M. (2020). Dördüncü sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabının hedef yaş düzeyine uygunluğu üzerine bir değerlendirme. Tasavvur: *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6(1), 201-230.
- ÖNDER, I. (2010). E-Kitap ve dünyada elektronik kitap yayıncılığı. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 97-105.

İlkokul 4.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Eğitim Materyalleri Portalı'na İlişkin Bir Değ...

ÖZBEK, B. A. ve ERGÜL, C. (2018). İlkokul 4. sınıf ders kitaplarının okunabilirliklerinin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 653-668.

SAENZ, M. L. ve FUCHS, S. L. (2002) Examining the reading difficulty of secondary students with learning disabilities: *Expository versus narrative text. Remedial and Special Education*, 23(1), 31-41.

TAŞKIRAN KALA, Ş. (2019). Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Anlam Dünyasındaki Yeri, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

TETİK, H. (2018). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi 2010-2018 öğretim programı ünite ve kazanımları üzerine bir değerlendirme, *Universal Journal of Theology*, 3(1), 64-86.

TUTAR, M. (2015). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Sitesine Yönelik Olarak Öğretmenlerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILMAZ, M. ve KORKMAZ, C. (2017). 1-5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin içerik açısından değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(38), 111-130.